

VOJVODINA ŠTAJERSKA

Učencem spodnještajerskih ljudskih šol v
ponavljanje učne snovi iz domoznanstva

sestavil

JOSIP MEŠIČEK,
nadučitelj v Sevnici.

III. popravljena izdaja.

Cena 40 vin.

Založila Goričar & Leskovšek v Celju.
Tiskala Zvezna tiskarna v Celju 1913.

Dowels György Árvai-
du. 1984

7.6.

STAJERSKA

Harbin

Vojvodina

ŠTAJERSKA.

Učencem spodnještajerskih ljudskih šol v
ponavljanje učne snovi iz domoznanstva

sestavil

JOSIP MEŠIČEK,
nadučitelj v Sevnici.

III. popravljena izdaja.

Cena 40 vin.

Založila Goričar & Leskovšek v Celju.
Tiskala Zvezna tiskarna v Celju 1913.

I. Zemljepisni del.

1. Pregled Štajerske.

Naša domovinska dežela se imenuje Štajersko in je del Avstrijsko - ogrske monarhije, našega cesarstva.

Lepa »zelena« Štajerska leži skoro v sredini cesarstva in meji na izhodu z Ogrskim, na jugu s Hrvatskim in Kranjskim, na zahodu s Koroškim in Salcburškim, na severu z Gornjim in Dolnjim Avstrijskim. Štajerska se ponaša z mnogimi prirodniimi lepotami. Tu se nahajajo visoke snežnate gore, solnčne vinorodne gorice, prijazne doline, rodovitne ravnine, vmes pa mična alpska jezera, šumeči potoki in valovite reke.

Severni del dežele se imenuje tudi *Gornji Štajer*, južni del *Spodnji Štajer*, sredi teh delov pa je *Srednji Štajer*. Štajerska je povečjem gorata, posebno Gornji Štajer krijejo visoke gore. Srednji in Spodnji Štajer pa imata poleg hribovitih krajev tudi obsežne ravnine.

Štajerska je tudi jako vodnata; najiminitnejše reke so : *Sava, Drava, Mura, Raba* in *Aniža*. Ob Muri leži deželno glavno mesto *Gradec*.

2. Posavje.

- a) Sava izvira pod Triglavom na Kranjskem, meji v svojem srednjem teku Štajersko od Kranjskega, preide potem na Hrvatsko in se tam izliva v mogočno Donavo. Štajerski deželi pripada torej le s svojim levim obrežjem od Trbovelj do Brežic.

Od deželne meje do Zidanega mosta je Savska dolina ozka, tukaj se pa začne širiti in lepa polja se po njej nahajajo zdaj na kranjski, zdaj na štajerski strani. Pri Vidmu preide dolina v prostrano ravnino (Krško polje).

Če sledimo teku Save, ki jo ves čas spremlja železna cesta, pridemo najprej do postaje Trbovlje (Trifail). Po posebnem železniškem tiru kakor tudi skozi predor spravljajo semkaj premog in ga nalagajo na železniške vozove, zakaj gorovje je tukaj polno tega koristnega goriva. Premogovniki v *Trbovljah* in *Hrastniku* dajo ljudem veliko zaslužka. V *Hrastniku* je tudi steklarna (glažuta) in velika tovarna za kemikalije (umetna gnojila i. dr.)

Na Zidanem mostu (Steinbrück), ki ima svoje ime od kamenitega mosta, se v Savo izteka Savinja. Tukaj se tudi od glavne proge južne železnice odcepi stranska železnica, ki pelje za Savo na Hrvaško do Siska.

Prijazna vas *Loka* ima zelo staro farno cerkev; tukaj je bil okoli l. 1530 za župnika Primož Trubar, ki je pozneje širil lutrovstvo med Slovenci.

Izhodno od Loke je na visokem hribu vas *Razbor*, odtod se pride v $1\frac{1}{2}$ uri na 1000 m visoko *Lisco*, ki je najbolj znana gora v Posavju.

Sevnica (Lichtenwald) je čeden trg ob znožju hriba, ki na njem stoji dobro ohranjen grad s štirimi okroglimi stolpi.

Malo pod gradom je takozvana Luterska klet, kjer so se nekdam skrivali Luteranci. Grad in trg sta bila več stoletij last solnograških (salcburških) nadškofov. Sevnico so večkrat zadeli silni požari, zadnji veliki požar je bil na binkoštno nedeljo l. 1854, ki je upepelil ves trg in tudi farno cerkev.

Ob potoku Sevnici so priseljenci iz Bavarskega zgradili tovarno, kjer iz gabrovega lesa izdelujejo kopita za čevlje, odpadke pa prodajajo Sevnčanom za drva. Za Sevnico nas privede polagoma se dvigajoča cesta v trg *Planino* (Montpreis). Iz

obširnih gozdov tamošnje graščine se zvozi veliko hlodov k parni žagi v Sevnico.

Trg *Rajhenburg* (Reichenburg) leži v tesni dolinici. Na strmem hribu je tukaj sezidan močan grad, ki so ga pred več leti kupili trapisti s Francoskega in ga izpremenili v samostan. Blizu gradu so postavili trapisti tovarno za čokolado, sicer se pa ti redovniki pečajo tudi z živinorejo in kmetijstvom. Pod tem (gornjim) gradom stoji tik Save drug, manjši grad z imenom »Turn«. Ta gradova sta dom nekdanjih vitezov pl. Reihenburg. Pripoveduje se o dveh bratih tega rodu, ki je starejši od njiju stanoval v gornjem, mlajši pa v spodnjem gradu, da sta se hudo sovražila. Nekoč sta uzrla iz svojih oken drug drugega in se ustrelila. Lobanji sovražnih si bratov hranijo še zdaj v kapeli gornjega gradu. Nova cerkev Matere božje na gornjem koncu trga je izmed največjih in najlepših na Štajerskem.

Videm je velika vas z lepo vinorodno okolico in železniško postajo. Lesen most spaja Videm s kranjskim mestom Krškim.

Brežice (Rann) so najjužnejše mesto štajersko. Nov, 575 m dolg železen most črez Savo in pritočno Krko posreduje tukaj promet med Štajersko in Kranjsko.

V okolici Brežic se prideluje dobro vino, posebno *Sromlje*, *Pišece* in *Bizeljsko* imajo

na južnem pobočju *Orlice* lepe, novo zasa-
jene vinograde.

Pišečki in bizeljski grad sta še dobro
ohranjena.

- c) *Sotla* loči Štajersko od Hrvatskega, teče od
severa proti jugu in se pri Dobovi niže
Brežic izliva v Savo. Pri Kapelah preplavi
Sotla večkrat nizko obrežje in je takrat
podobna mirno stoječemu jezeru. Njen naj-
večji dotok je *Bistrica*, katera izvira izpod
Bohora, teče mimo trgov *Pilštanj* (Peilen-
stein), *Kozje* (Drachenburg), *Podsreda* (Hör-
berg) in se pod *Št. Petrom* izgublja v *Sotlo*.
Nad to vasjo stoji vrh gore romarska cerkev
»Sveta gora«, od tod ime *Št. Peter* pod *Sveto*
goro. Blizu *Št. Petra* so tudi razvaline nek-
danjega Kraljevega gradu (Königsberg), ka-
teremu nasproti je stal onkraj *Sotle* še moč-
nejši Cesarjev grad (Kaisersberg), ki je zdaj
tudi že razpadel.

Ob *Sotli* je še trg *Podčetrtek* (Windisch-
landsberg), nad katerim se na strmi pečini
dviga grad z lepim razgledom na Hrvatsko.

3. Savinjske Alpe in Savinjska dolina.

- a) Najveličastnejše gorovje na Spodnjem Šta-
jerskem so prelepe *Savinjske Alpe*, po vasi
Solčava tudi »Solčavske planine« imenovane.

Njih vršaci Ojstrica, Ràduha, Rinka, Olševa so do 2350 *m* visoki. Savinjske Alpe s svojimi prirodnimi krasotami privabijo vsako leto veliko hribolazcev (turistov). Potovanje v lepi ta planinski svet pospešuje posebno »Slovensko planinsko društvo«, ki je postavilo tam več planinskih koč, kjer dobi potnik prenočišče in zavetje pred mrazom in grdim vremenom.

V Savinjskih Alpah izvira bistra, postrvnata *Savinja*, ki se vijuga sprva po skalnati strugi mimo *Solčave* in *Luč*, teče potem proti izhodu po lepi *Savinjski dolini* do Celja, tukaj pa se obrne proti jugu in hiti v naročje Save. Po Savinjski dolini pride lujejo ljudje hmelj, ki jim daje v ugodnih letih bogate dohodke. Po Savinji pa splavijo mnogo jelovega lesa naprodaj.

b) Visoko v gorskem svetu je trg *Gornji grad* (Oberburg) z velikim gradom, ki je bil nekda samostan benediktincev, zdaj pa je z obširnimi gozdovi last ljubljanskega škofa.

V zgornji Savinjski dolini so trgi *Ljubno* (Laufen), *Rečica* (Riez) in *Mozirje* (Prassberg). Blizu Mozirja stoji na prijaznem griču frančiškanski samostan *Nàzarje* z romarsko cerkvijo.

V spodnji Savinjski dolini pa so najbolj znani kraji : trg *Braslovče* (Frasslau), *Št. Pavel*, *Št. Peter*, *Polzela*, *Griže*, *Gotovlje* in trg

Žalec (Sachsenfeld), ki je glavno skladišče hmelja. Ob glavni cesti, ki vodi iz Celja v Ljubljano, je še trg *Vransko* (Franz).

c) Iz Savinjske doline se dviga na samem lepa, razgledna *Gora Oljka*, ki ima na vrhu cerkev z dvema stolpoma. Pod to goro se v Savinjo izliva *Paka*, ki teče po prijazni *Šaleški dolini*. Ob Paki je mesto *Šoštanj* (Schönstein) in trg *Velenje* (Wöllan). Pri Velenju se koplje premog. Nedaleč je zanimiva jama »Huda luknja«. *Topolščica* z vročim vrelcem je vedno bolj obiskano zdravilišče.

Po Savinjski in Šaleški dolini je izpeljana tudi železnica do Velenja in odtod mimo Slovenjega Gradca do Spodnjega Dravograda, kjer se združi s koroško železnico.

4. Celje in okolica.

a) Na južnoizhodnem koncu Savinjske doline stoji prijazno mesto *Celje* (Cilli), ki šteje sedaj okoli 7000 prebivalcev. Zaradi zdravega podnebja in krepčalnih kopeli v čisti Savinji prihaja poleti v Celje mnogo tujcev.

Razsvetljeno je mesto ponoči z gorljivim plinom, ki se proizvaja iz premoga v posebni tovarni, shranjuje v plinomeru (gazometru) in po ceveh napelje v ulice in hiše.

V Celju sta dve gimnaziji, višja in nižja, deželna meščanska šola in več ljudskih šol. Tam je tudi c. kr. okrožno sodišče, kjer sodijo včasih tudi porotniki. Blizu kolodvora je cesarska tovarna za cink. Znamenita zgradba je v Celju stara, v gotiškem slogu zidana farna cerkev. Mestni župnik je obenem opat z mitro. Zala je tudi nemška cerkev, poprej samostan minoritov, zidana v romanškem slogu; za glavnim oltarjem je shranjenih več lobanj celjskih grofov. Na južno-izhodni strani mesta je videti na visokem hribu razvaline gradu, kjer so nekdanje prebivali mogočni celjski grofi. Ljudje pravijo tem razvalinam »Stari grad« ali »Gorenje Celje«.

- b) Med Celjem in Zidanim mostom je znamenit trg *Laško* (Tüffer) in *Rimske Toplice* (Römerbad). Zgodovinsko znani kraj *Jurklošter* (Gairach) je dobil svoje ime od nekdanjega kartuzijanskega samostana.

Severno od Celja je trg *Vojnik* (Hochenegg) z deželno hiralnico; odtod drži cesta v priljubljeno kopališče *Dobrna* (Neuhaus).

Ako pa se obrnemo iz Celja bolj proti izhodu, pridemo v zalo, nekdanje plemiško vas *Teharje* (Tüchern); blizu tam ob *Vogelajni*, ki teče pri Celju v Savinjo, so *Štore* s fužinami. Iz Štor se pripeljemo po Južni

železnici v trg *Št. Jurij* (St. Georgen an der Südbahn), kjer se nahaja deželna kmetijska šola. Na *Grobelnem* se od Južne železnice odcepi lokalna železnica, ki vodi v trg *Šmarje pri Jelšah* (St. Marein bei Erlachstein) in dalje v Slatino in Rogatec.

Župnija *Ponikva* je rojstni kraj škofa Antona Martina Slomškega in učenjaka (zemljepisca) Kocena.

5. Dravinja in Haloze.

- a) *Dravinja* izvira na južnem pobočju Pohorja, od koder dobiva več dotokov: Ložnico, Bistrico, Poljskavo i. dr. Teče sprva po lepi dolini, potem pa ob južni strani Ptujskega polja in se niže Ptuja izteka v Dravo.

V Dravinjski dolini je zal trg *Konjice* (Gonobitz) z vinorodno okolico. Južno od trga se vzdiguje nad 1000 m visoka Konjiška gora, s katere je krasen razgled na Celje, v Savinjsko dolino i. dr. V samotni globeli so tukaj razvaline nekdanjega Zičkega (Zajčjega) samostana. Žički samostan je sezidal v 12. stoletju mejni grof Otakar III. Travengavski.

O tem nam pripoveduje pravljica: Otakar je hodil po deželi soditi pravico. Na svojem potovanju pride tudi h konjiškemu vitezu Leopoldu. Vitez spoštljivo sprejme svojega vladarja in ga veličastno gosti več dni.

Njemu na čast napravi v konjiških gorah velik lov. Mnogo sosednjih vitezov je bilo povabljenih.

V jutro zarano se odpravijo preko Konjiške gore v zarastle loge. Tamkaj so se pasli jeleni pod košatimi jelkami. Lovci se razpostavijo in puste Otakarja samega.

Kar začuje lovski rog trobiti, pse goniti in gonjačev vrisk odmevati bližje in bližje. Zdaj pride velik preplašen jelen z visokimi rogovi skozi goščo. Otakar napne lok in zadene jelena globoko med rebra. Obstreljena žival se zapodi za potokom v drugo goščavo. Otakar hiti po krvavem sledu za jelenom in zaide tako, da popolnoma zgreši druge lovce. Ves truden se nazadnje vleže pod košat dob in sladko zaspi. V spanju se mu prikaže Sv. Janez Krstnik, oblečen v dolgo haljo. Ta mu veli, naj postavi v tem kraju samostan takim menihom, kateri nosijo bele halje kakor on. Bližnji hrup zdrami Otakarja iz spanja. Ko izpregleda, vidi zajca v svojem krilu. Skril se je bil psom v njegov plašč. Otakar otme upehanega zajca sovražnikom in mu zopet da prostost.

Ko je pozneje Otakar res sezidal samostan, mu je po zajcu, ki je bil k njemu pribežal, nadel ime »Zajčji (Zički) samostan«.

Po „Drugem berilu“

Na severozapadni strani od Konjic je, mali trg *Vitanje* (Weitenstein).

b) Iz Konjic je za Dravinjo izpeljana ozkotirna železnica mimo *Loč* v *Poljčane* (Pöltschach), ki je zala vas z gosposkimi hišami in postaja Južne železnice. Pri Poljčanah se vzdiguje 980 *m* visoki *Boč*. Ob Dravi sta še trga *Studenice* (Studenitz) in *Makole* (Maxau) *Ptujska* ali *Črna gora* (Maria Neustift) je majhen trg, pa sloveča božja pot. Cerkev Matere božje na Ptujski ali na Črni gori kamor prihaja vsako leto nebroj pobožnih ljudi, posebno z Dravskega polja in s Hrvatskega, je zelo stara. Z nje zvonika se ti odpira krasen pogled na vse strani.

O tem kako je kraj dobil ime »Črna gora«, nam pripoveduje ljudska pravljica tako-le : Turki, ki so v 15. stoletju večkrat tod ropali in lovili ljudi, so prišli nekoč zopet do podnožja Ptujske gore. Zdaj pa je legla na cerkev in okolico tako gosta megla, da Turki niso mogli najti pota na hrib in so brez plena odšli. Cerkev, ki se je poprej krasno bliščala, je od tistega časa ostala zunaj črna in odtod ime »Črna gora«.

Južno od Dravinje in Drave so *Háloze*, hribovje, ki je zasajeno izvečine z vinsko trto. Dobro vino raste posebno pri *Zavrču*. Najvišji vrh Haloških hribov je *Donačka gora* (Donati 880 *m*). Pod to goro je tik hrvatske

imeje trg *Rogatec* (Rohitsch), blizu Rogatca pa sloveče zdravilišče *Slatina* (Sauerbrunn), kjer izvira znana »kisla voda« (slatina).

6. Pohorje. Drava.

a) Mogočno gorovje na Spodnjem Štajerskem je tudi *Pohorje*, ki se dviga s Črnim vrhom do višine 1543 m. Sestavljeno je izvečine iz zrnca (granita), ki daje dober material za stavbe, pa tudi razpada v rahlo prhlico. Planote Pohorja imajo močvirnata tla, celo majhna jezerca se tu nahajajo. Izpod gostega mahovja, ki ga vse leto napaja dež ali sneg, izvira nebroj čistih in hladnih studencev, ki se družijo v potočke in potoke. Dve tretjini Pohorja pokrivajo gozdovi, vmes pa je videti pašnike, senožeti in njive; le malo sveta je nerodovitnega. Po višjih legah raste temni bor, orjaške smreke in hojke, ponekod tudi vitki macesen, v nižjih legah bukev, kostanj in drugi listovci, ob znožju pa zorijo rujna vina in plemenito sadje.

Više na Pohorju nahajamo le posamezne kmetije, niže pa tudi vasi, kakor *Ribnico* na severnem in *Št. Martin* na jugoizhodnem pobočju. Na tej strani leži tudi na podnožju Pohorja mestece *Slovenska Bistrica* (Windisch Feistritz) in več lepih vasi, kakor *Poljskava*, *Fram* in *Hoče*. Znamenit je posebno Fram (Frauheim), ležeč med senčnatimi gozdovi in

lepimi vinskimi goricami ob deročem potoku ki se po njem skrivajo pisane postrvi. Mlinarstvo in narejanje olja iz bučnega semena daje prebivalcem tukaj lep zaslužek. Bučnice (bučno seme) dobivajo v ta namen ne le s celega Dravskega polja, temveč tudi s Hrvaškega in Ogrskega. Blizu Hoč se blesti pod Pohorjem velik grad *Hausambacher*.

- b) Drava, največja reka naše dežele, priteče na Štajersko s Koroškega. Na desni strani Pohorje, na levi *Radelj* in *Kozjak* (Possruck) vtesnjujejo njen tok, da drvi naglo po svoji strugi. Iz ozke Dravske doline preide Drava v široko planjavo, Ptujsko polje, in prestopi potem na hrvaško-ogrsko mejo, kjer se združi z Donavo.

Na koroški meji sprejme Drava Mežo, ki se je poprej združila z Mislinjo. Ob Mislinji leži mesto *Slovenji gradec* (Windisch-Graz). Blizu Slov. Gradca je glavna župnija *Šmartno* (St. Martin), v Mislinjski dolini pa vas *Št. Ilj pod Turjakom*. V Dravski dolini so trgi *Muta* (Hohenmauthen), *Vuzenica* (Saldenhofen) in *Marenberg*, v stranski dolinci pa trg *Sv. Lorenz* (St. Lorenzen an der Kärntnerbahn), ki ima živahno kupčijo z lesom.

Ruše (Maria-Rast) je znamenita vas ob koroški železnici s staro romarsko cerkvijo. Vas *Lembach* je Mariborčanom priljubljeno izletišče.

7. Maribor in okolica.

Maribor (Marburg) je za Gradcem največje mesto v deželi, ki šteje 28.000 prebivalcev. Mesto leži na obeh bregih Drave in ima ugodno lego ob znožju Pohorja. Črez Dravo drži nov, jako lep kamenit most, železna brv za pešce in železniški most. Od glavne proge Južne železnice se v Mariboru odcepi stranska proga, ki vodi za Dravo na Koroško. Družba Južne železnice ima na desnem dravskem bregu velike delavnice, kjer nad 1000 delavcev popravlja parne stroje in železniške vozove. V parnih mlinih se melje žito, po tovarnah pa izdeluje pohištvo, usnje i. dr. Živahna je tukaj kupčija sosebnost z vinom, sadjem, žitom in perutnino. V jesenskem in zimskem času pripeljejo kmetje s Ptujkega polja, takozvani »špeharji«, veliko slanine in svinjine naprodaj. V Mariboru je sedež lavantinskega knezoškofa in c. kr. okrožnega sodišča. Rajnemu škofu A. M. Slomšku, ki je bil premestil škofovski sedež od Sv. Andraža v Lavantinski dolini v Maribor, so postavili v stolni cerkvi iz kamena izklesan kip z nemškim, latinskim in slovenskim napisom; slovenski napis se glasi: »Narodnemu buditelju, pisatelju in pesniku hvaležni Slovenci.«

Tudi slavni Mariborčan, admiral Tegetthoff ima v mestu svoj spomenik.

Od učnih zavodov je v Mariboru bogoslovnica, c. kr. višja gimnazija, c. kr. višja realka,

c. kr. moško učiteljišče, dvoje ženskih učiteljišč, kadetnica, sadjarska in vinarska šola ter več nižjih šol.

V okolici Maribora se prideluje veliko dobrega vina, kakor v *Krčevini*, *Kamnici* in v *Pekrah*.

8. Ptujsko polje. Ptuj.

Ptujsko polje je največja ravnina na Štajerskem. Obmejujejo ga na zapadu Pohorje, na jugu Haloški hribi, na severu in izhodu Slovenske in Ljutomerske gorice. V zgornjem delu ni ravnina kaj rodovitna, mnogo je peščenega in prodnega sveta, nekateri kraji so tudi močvirnati; obgorje pa je jako plodovito. Drava sprejme tukaj dva močna dotoka: od desne strani *Dravinjo*, od leve *Pesnico*. Preko Ptujskega polja drži železnica, ki se začne na Pragerskem (Pragerhof) in prehaja niže Središča na Ogrsko.

Na levem obrežju Drave je ob znožju grajskega griča postavljeno staro mesto *Ptuj* (Pettau), ki šteje zdaj blizu 5000 duš. Ptuj ima osemrazredno deželno gimnazijo in deželno hiralnico. Od cerkvenih stavb je omeniti veliko mestno farno cerkev s prosto stoječim stolpom ter slovensko (minoritsko) cerkev poleg samostana minoritov; nekdanji dominikanski samostan je zdaj vojašnica. Na grajskem griču so imeli že stari Rimljani močne zgradbe, ki pa so bile ob času preseljevanja narodov porušene; sedanji trdni grad so v

12. stoletju sezidali salcburški nadškofje. Ptuj ima kakor Maribor živahno kupčijo z vinom in poljskimi pridelki.

Na jugoizhodu od Ptuja je še videti starodaven, pa prenovljen grad *Borl* (Ankenstein), na severozapadu pa se na strmi pečini visoko nad Dravo vzdiguje trden, dalekoviden grad *Vurberg* (Wurmberg).

O Vurbergu se je ohranila ta-le pravljica: V davni preteklosti se je nahajal v gozdu blizu Vurberga pozoj (zmaj, lintver; nemški Lindwurm), ki je žrl živino in ljudi. Marsikateri vitez, ki je stanoval v gradu, se je skusil s pošastjo toda hrabrost brez trdne vere je prazna pena; sulice brezbožnih vitezov so se zdrobile na luskavem telesu zmajevem. Prigodi se pa, da pride pobožen potnik iz Obljubljene dežele in prenoči v gradu. Ko je zvedel o nadlogi tega kraja, se ojunači, pripaše si med molitvijo svoj posvečeni meč in gre srčno v boj. In glej! kakor strela predre njegovo jeklo zver, da s strašnim rjoventjem zbeži navzdol po strmini, kjer se še zdaj vidi vijugast jarek, in se potopi v valovih Drave.

Po J. G. Seidl-u.

Večje vasi na Ptujskem polju so: Manjšberg, Hajdina, Št. Vid, Sv. Lovrenc, Sv. Marjeta, Sv. Marko i. dr. Ob Dravi je še mestece *Ormož* (Friedau) in trg *Središče* (Polstrau).

Vas *Velika Nedelja* blizu Ormoža z ličnim gradom nemških vitezov (redovnikov) ima baje

svoje ime odtod, ker je tukaj na Veliko nedeljo l. 1199 Friderik Ptujski s pomočjo redovniških vitezov premagal sovražne Ogre.

9. Slovenske in Ljutomerske gorice.

Med Dravo in Muro se prostirajo lepe *Slovenske in Ljutomerske gorice*. Tod rastejo izborna vina, ki se kot »ljutomerčan«, »jeruzalemčan«, »črešnovčan« prodajajo za drag denar. Ob južnem znožju Slovenskih goric teče *Pesnica*, ki večkrat preplavi nizko obrežje. V Slovenskih goricah je najbolj znani kraj trg *Sv. Lenart* (St. Leonhard in Windisch-Bücheln), blizu tam pa manjši trg *Sv. Trojica* (Heilige Dreifaltigkeit) z romarsko cerkvijo.

Nedaleč od ogrske meje je ob Ščavnici velik, znamenit trg *Ljutomer* (Luttenberg),* blizu Mure pa je mali trg *Verzej* (Wernsee); tu imajo ljudje deloma že ogrsko nošo.

Znani kraji so tukaj še: Cven, Sv. Križ, Mala Nedelja, Sv. Jurij na Ščavnici, Kapela, Negova, Gornja Radgona, Št. Ilj v Slovenskih goricah, Jarenina i. dr.

Po Murskem polju, zlasti pri Ljutomeru in Verzeju, redijo lepe lahke konje ter veliko perutnine: gosi, rac, puranov, kokoši.

* Kjer se je l. 1813. poročil slavni učenjak dr. Fran Miklošič.

10. Lipniško in Graško polje.

Srednji Štajer ima ob Muri dobro obdelane ravnine, ki dajo obilo žita in drugih poljskih pridelkov. Tukaj se širi rodovitno *Lipniško* in lepo *Graško polje*.

Blizu ogrske meje se na levem bregu Mure nahaja mesto *Radgona* (Radkersburg), ki ima tudi deželno meščansko šolo. Dalje je ob Muri trg *Cmurek* (Mureck) in vas *Spielfeld*, od koder je po Murskem polju izpeljana lokalna železnica do Ljutomera.

Ob stoku Sulpe in Laznice leži mesto *Lipnica* (Leibnitz).

Veličasten grad *Sekov* pri Lipnici je last sekovskih škofov.

Po *Sulpski dolini* (Sulmtal) je od Lipnice pa do Pölfinga zgrajena stranska železnica. Pomniti je dalje trg *Wildon*; razvaline starega ondotnega gradu spominjajo na nekdanj mogočne »gospode Wildonske«.

11. Gradec.

Na obeh straneh Mure leži glavno mesto štajerske dežele, znameniti *Gradec* (Graz), ki šteje zdaj nad 150.000 prebivalcev. Sredi mesta se vzdiguje grajski grič (Schlossberg) 128 m nad Muro, s katerega ima človek lep razgled čez veliko mesto. Na griču, ki ga krasijo lepi nasadi in senčnata izprehajališča, stoji stolp z velikansko

uro, in nad tem drugi, v katerem visi najtežji zvon dežele («Lizl»). Grič je bil nekdanj močna trdnjava, kjer so bile težke ječe za zločince. Francozje so leta 1809 trdnjavo večinoma razrušili. Pod grajskim gričem se na izhodni strani prostira mestni park s senčnatimi drevoredi, lepimi nasadi, krasnim vodomatom in mnogimi spomeniki. Park je priljubljeno šetališče meščanov in mnogih v Gradcu živečih penzionistov (upokojencev). Med množico hiš in palač, ki narejajo daljše in krajše ulice, so posebno znamenite: *deželni dvorec* (Landhaus), kjer zborujejo deželni poslanci, *orožnica* (Zeughaus) z veliko zbirko raznovrstnega orožja, »*Joanej*« z deželnim muzejem, t. j. zbirko starinskih predmetov in deželnih prirodnin; *mestna hiša*, *poštna hiša* i. dr. Od cerkva je ona Srca Jezusovega najveličastnejša.

Živahen promet po mestu posredujejo veliki omnibusi, hitri fijakarji, avtomobili in lični vozovi električne železnice. Ob večerih je mesto razsvetljeno deloma z električno lučjo, deloma z gorljivim plinom.

V Gradcu je sedež cesarskega namestnika, sekovskega škofa, deželnega nadsodišča za Štajersko, Kranjsko in Koroško in drugih visokih uradov. Tukaj sta dve visoki šoli: vseučilišče (univerza) in tehnika, več srednjih in mnogo nižjih šol.

Gradec ima tri kolodvore: Južne železnice, državne železnice in köflaške železnice.

V okolici mesta so: *Marija Trošt*, božja pot z lepo cerkvijo, *Puntigam* z veliko pivovarno, *Feldhof* z deželno blaznico, *Grottenhof* z deželno poljedelsko šolo in drugi kraji.

12. Zapadni del Srednjega Štajerja.

Ta del dežele je precej bregovit. Tu so razrastki Koroško-štajerskih Alp: Golovec (Kor-Alpe). Vrhunci teh pogorij (Speikkogel) dosežejo visokost 2000 *m* in več. Iz teh gorá prejme Mura dotoke: *Sulpo* (Sulm) s *Sakavo* (Saggau), *Laznico* (Lassnitz) in *Kajnah*.

Na slovensko-nemški meji so tukaj kraji: *Ivnik* (Eibiswald), *Arvež* (Arnfels), *Sv. Duh* na Ostrem vrhu, *Kapla*, *Lučane* (Leutschach), *Gomilica* (Gamlitz).

Zeleni Travnik (Wies) ima premogovnike. *Deutsch-Landsberg* je ličen trg, ima več tovaren za vžigalice, papir i. dr. Trg *Stainz* je v rodovitni okolici, kjer raste še dobro rdeče vino (šilher).

Na zahodu od Gradca je ob stranski železnici industrijsko (obrtnijsko) mesto *Voitsberg* in trg *Köflach* z bogatimi premogovniki.

13. Izhodni Štajer.

V izhodnem delu Štajerske teče po rodovitni dolini reka *Raba*, ki ima svoj izvir v Fišbaških Alpah (Fischbacher Alpen) in prehaja pod

trgom *Fehring* na Ogrsko, kjer jo Donava sprejme v svoje naročje. V Rabo se izteka od severne strani *Bistrice* (Feistritz) z mejno *Lafnico* (Lafnitz). Preko izhodnega Štajerja drži iz Gradca državna železnica na Ogrsko.

Ta železnica nas privede v ličen trg *Gleisdorf*; na tamkajšnji postaji se v jeseni odpošlje toliko sadja, kakor nikjer drugje na Štajerskem. Ob Rabi je dalje mesto *Feldbach*, kjer spominja star »tabor« s farno cerkvijo v sredini na čase ko so Turki plenili po naši deželi. Južno od *Feldbacha* se nahaja v jako ugodni legi svetovno znano zdravilišče *Gleichenberg*, na severni strani pa je trg *Riegersburg*, kjer stoji na 500 m visoki gori največji in najtrdnejši grad naše dežele. Mesto *Fürstenfeld* ob *Bistrici* (Feistritz) ima veliko tobačno tovarno, v kateri dela nad 2000 žensk. V okolici se pečajo ljudje tudi s hmeljarstvom. *Weiz* je velik trg z lepimi hišami, *Hartberg* in *Friedberg* sta mali mesti.

14. Koroško-štajerske Alpe.

Ob meji Koroške in Štajerske drže na desni strani Mure *Koroško-štajerske Alpe* (kärntnisch-steirische Alpen) z vršaci *Königsstuhl* in *Eisenhut* (2400 m). Potem se razcepijo v dva razrastka: severno-izhodni odrastek drži ob Muri kot *Gline planine* (Glein-Alpe) do *Brucka* in potem na levi

strani Murice kot *Fišbaške Alpe* (Fischbacher Alpen) do deželne meje; Semmering, *Wechsel* in *Schöckel* nad Gradcem so tu znani vrhunci. Južni odrastek Koroško-štajerskih Alp drži kot *Golovec* (Kor-Alpe) *Radelj* in *Kozjak* (Possruck) proti Dravi in neha s Slovenskimi goricami. Tudi Pohorje se prišteva h Koroško-štajerskim Alpam.

Koroško-štajerske Alpe hranijo v sebi neizcrpna ležišča premoga (Voitsberg, Lankovic, Köflach, Wies). Pobočja krijejo gosti gozdovi, koder se skriva plaha divjačina. Nad gozdovi se dviguje oni svet, ki ga navadno imenujemo planine. Tukaj se pasejo poleti črede goveje živine, pa tudi divje koze.

15. Murska dolina

(do Brucka).

Mura, najdaljša reka naše dežele, izvira na Salcburškem, teče z mnogimi zavinki proti severo-izhodu do Brucka, tukaj pa krene na jug. Spremljajo jo na obeh straneh visoke gore, le pri Judenburgu se Murska dolina razširi v rodovitno ravnino (Aichfeld).

Ob Muri stoji mesto *Ljubno* (Leoben), ki je največje in najlepše mesto na Gornjem Štajerskem (10.000 prebivalcev). Tu je sedež okrožnega sodišča, okrožnega rudniškega urada in visoke rudarske šole. Mnoge tovarne kažejo, da je obrtnija tukaj jako razvita. Nedaleč od Ljubnega je

Donavic, kjer je postavila alpinska montanska družba svoje največje železnike.

Od Ljubnega vodi železnica skozi trg *Trofaiach* do starega trga *Vordernberg*, odtod pa je preko *Rudne gore* (Erzberg) izpeljana železnica na zobe v trg *Eisenerz*. Rudna gora (Erzberg) je za Štajersko največja zakladnica, zakaj tukaj se že od pamtiveka koplje železna ruda, ki daje izvrstno železo. V *Eisenerzu*, *Vordernbergu*, *Donavicu* i. dr. stoji več plavžev, v katerih se topi prekoristna železna ruda.

Pri *Šmihelju* se križata dve železnici.

V *Knittelfeldu* ima državna železnica strojarnico, kakor Južna železnica v Mariboru. *Zeltweg* ima tudi velike železnike alpinske montanske družbe; odtod vozi stranska železnica v *Fohnsdorf*, kjer je bogati premogovnik.

Ob Muri sta še mesti *Judenburg* in *Murau*, v stranski dolinici pa mestece *Ober-Wölz*.

16. Nizke ali Štajerske Ture.

Med Muro in Anišo se vzdigujejo Nizke ali Štajerske *Ture* (Tauern) do potokov *Palten* in *Liesing*. *Ture* so najbolj gromadno gorovje na Štajerskem; njih vršaci, kakor *Hoch-Golling*, *hohe Wildstelle* i. dr. so visoki 2800 *m* in več. Sestoje največ iz skrilavega kamenja, gnajsa in blestnjaka. V *Turah* izvira veliko potokov, ki teko deloma

v Muro, deloma v Anižo. Širni gozdovi dajo prebivalcem obilo lesa za drva, stavbe in oglje, sočnati pašniki (planine) pa tečno hrano goveji živini in ovcam. Po jarkih je tudi videti opuščene rudnike, ki so dajali nekdanje srebro, svinec, baker i. dr. (n. pr. pri Schladingu).

17. Muriška dolina.

Največji dotok Mure je *Murica* (Mürz), ki izvira pod *Snežno planino*, (Schnee-Alpe) in teče po prijazni Muriški dolini. Tam, kjer se Murica izteka v Muro, je postavljeno mesto *Bruck* (6000 prebivalcev). Vedno napredujoče mesto ima tudi gozdarsko šolo, strokovno šolo za lesno obrt, fužine in tvornice. Od *Kapfenberga* je napeljana deželna železnica skozi trg *Aflenz* do postaje *Au-Seewiesen*, odtod pa vozna cesta v *Marijino Celje* (Maria-Zell), najbolj slovečo božjo pot v našem cesarstvu; tu sem pride vsako leto nad 80.000 romarjev.

V Muriški dolini je tudi prijazen trg *Mürzzuschlag* z mnogimi letovniki (vilami), kjer preživi veliko tujcev vroče poletje. Ob nedeljah prihajajo Dunajčani kaj radi v Mürzzuschlag na zabavo. Nad Mürzzuschlagom je gora Semmering, preko katere je izpeljana železnica na čudovit način. V *Neubergu* in *Mürzstegu* ima naš presvetli cesar svoje priljubljeno lovišče jelenov in divjih koz.

18. Aniža in Salica.

Aniža (Enns) izvira v Turah na Salcburškem. Po tesni strugi hrumi med visokimi gorami naglo mimo trgov *Schladming*, *Gröbming* in *Irdning*. Pri *Liezenu* se pa gore nekoliko umaknejo in Aniška dolina je do Admonta precej široka. Svet je tukaj tako močvirnat, da režejo ljudje po barju šoto, katero rabijo največ za steljo. Od močvirnih tal je dobil tudi trg *Liezen* svoje ime, ki izhaja iz slovenske besede »loka«.

V *Admontu* je bogat samostan benediktincev. Posebno znamenita je v samostanu knjižnična dvorana, kjer je hranjenih nad 80.000 knjig in starih rokopisov. Kmalu pod Admontom se začne svetovnoznana soteska »Gesäuse« (= vršenje). Visoke, strme skale se približajo Aniži in zožijo dolino tako, da je cesta na več mestih vsekana v stene, tako tudi železnica, ki vodi preko železnih mostov in skozi temne predore.

Pri Hieflau-u se stika železnica ob Aniži z ono, ki pride od Eisenerza. Tukaj krene Aniža proti severu in sprejme kmalu potem štajersko *Salico* (Salza), ki priteče od izhoda mimo Marijinega Celja.

19. Severne Apnenske Alpe. Travná.

Severni del štajerske dežele pokrivajo *Severne Apnenske Alpe*; »Apnenske« Alpe se jim pravi zato, ker je apnenc njih poglavitni sestojni

del. Tu se dviguje ob salcburški meji kralj štajerskih gora, 3000 *m* visoki *Dachstein* z lepim lednikom. Mogočna pogorja so tudi: *Mrtvo pogorje* (Totes Gebirge), *Pyrgas*, *Hochschwab* i. dr. Veličastna ta gorovja kažejo na vrhu deloma široke, puste planote, deloma zobate grebene, od koder se gole skalnate stene s hudimi strminami spuščajo nizdol.

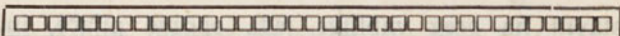
Po globelih odmeva pok lovčeve puške, po planinskih pašnikih se slišijo zvonci pasočih se krav in se razlega veselo petje planšaric, po temnih gozdovih pa pojejo sekire drvarjev in se kadijo ogelnice. Tajajoči se sneg s teh gorá napaja mnogo potokov in nekatera alpska jezera n. pr. Leopoldsteinsko jezero (Leopoldsteiner See) in Grundelsko jezero (Grundelsee). Tukaj v severo-zapadnem kotu naše domovinske dežele nastane iz odtokov več jezer bistra *Travna* (Traun), ki pa po kratkem teku zapusti Štajersko in preide na Gornje Avstrijsko. Ob Travnici je znamenit trg *Aussee*, priljubljeno letovišče tujcev. *Aussee* ima tudi soline, t. j. priprave za dobivanje varjene soli, zakaj bližnja gora *Sandling* je bogata soli, ki pa je večjidel pomešana z drugimi rudninami.

O Leopoldsteinskem jezeru se je ohranila tale pravljica :

V Leopoldsteinskem jezeru so ljudje v starodavnem času večkrat opazili čudno stvar, pol moža, pol ribe, ki so ji dali ime »povodni mož«. Sklenili so, vloviti povodnega moža, zato so na-

stavili na breg vabljive jedi, opojne pijače, in bliščečo, znotraj s smolo pomazano oblačilo, ter so prežali nanj iz zasede. Ker je solnce lepo sijalo, prišel je povodni mož iz globine na površje, da bi se solnčil. Ko zapazi jedi, začne jih hlastno uživati, srka pijače, da se čisto upijani in na posled obleče še oblačilo, ki mu je dopadlo po svojem lesku. Zdaj planejo zvijačneži na njega, vržejo mu mrežo okrog života in zvezanega odvedejo seboj. Ko pridejo do mesta, kjer zagledajo Rudno goro, pravi povodni mož: »Izpustite me, jaz sem mogočni duh gorá in vodá, in vam ponudim za svojo prostost troje, namreč: zlato nogo, srebrno srce ali železen klobuk. Izmed teh treh reči izberite si eno, toda preudarite dobro, zakaj zlato hitro mine, srebro nima obstanka, ali železo trpi večno.« Po daljšem posvetovanju so izbrali ljudje železo, ker so hoteli, da bi bili daru povodnega moža deležni tudi njihovi potomci. »Dobro ste volili«, pravi povodni mož, »poglejte tja tam je klobuk, ki vam bo dajal železa na večne čase!« Pri teh besedah je pokazal na Rudno goro (Erzberg) in ljudje so spoznali koj po barvi, da govori povodni mož resnico. Peljali so ga nazaj in ga spustili v vodo. Po Krainz-u.

II. Statistični podatki.

1. Velikost dežele. Prebivalci po narodnosti in veri.

Štajersko meri $224 Mm^2$ in ima zdaj blizu $1\frac{1}{2}$ milijonov prebivalcev; torej živi poprečno na $1 Mm^2$ 6500, ali na $1 km^2$ 65 ljudi.

Od vseh deželanov je $\frac{1}{3}$ Slovencev in $\frac{2}{3}$ Nemcev. Slovenci prebivajo po Spodnjem Štajerskem, Nemci po Srednjem in Gornjem Štajerskem. Jezikovna meja med obema narodoma gre ob spodnjem teku Mure in potem počrez ob Kozjaku in Radelju. Nekdaj so prebivali Slovenci tudi po Srednjem in Gornjem Štajerskem, kar spričujejo mnoga imena ondotnih krajev, gor in rek, ki imajo slovenske besedne korenike, n. pr. Leibnitz = Lipnica, Graz = Gradec, Göstnig = Gozdnik, Glein-Alpen = Glina planina, Leoben = Ljubno, Mürz = Murica, Gröbming = Grebenik (greben), Liezen = Loka, Semmering = Semernik (smreka)

Admont = Vodomot, Aussee = Osoje, Weiz = Videž i. dr.

Po veri so Štajerci z malo izjemo katoličani, ki so prideljeni deloma *Lavantinski škofiji* s sedežem v Mariboru, deloma *Sekovski škofiji* s sedežem v Gradcu.

2. Pridelki.

Ob *poljedelstvu* in *gozdarstvu* živi na Štajerskem skoro $\frac{3}{4}$ vsega prebivalstva. Spodnji in Srednji Štajer pridelujeta obilo *žita*, vendar ne toliko, da bi ta pridelek zadostoval tudi za Gornji Štajer.

Velikega pomena je na Štajerskem *vinogradstvo*. Priznana dobra vina rastejo okoli Brežic, Konjic, Slovenske Bistrice, Maribora, Ptuja, Ljutomer in Radgone. Toda mraz, toča, trtna uš, peronospora in razni drugi trsni škodljivci so vinogradnikom hudi sovražniki.

Sadjarstvo donaja Štajercem lepega dobička, zakaj štajersko sadje je tudi v inozemstvu dobro znano in se rado kupuje. Od jabolk sta posebno štajerski mašancelj in sevniška voščenska na kaj dobrem glasu. Spodnještajersko bi moglo pridelati še veliko več sadja, ko bi ljudje prav spoznali vrednost umnega sadjarstva.

Hmelj se prideluje v Savinjski dolini in okoli Fürstenfelda in je v dobrih letih vir bogatih dohodkov.

Živinoreja je po vsej deželi, osobito pa še na Gornjem Štajerskem preimennitna panoga kmetijstva. Pa ne le goveja živina in konji, ampak tudi svinje, na Spodnjem Štajerskem tudi perotnina: kokoši, kapuni, purani, gosi in race so kmetovalcem velike koristi in oni izkupijo za nje lepih denarjev.

Od kopanin je najimennitnejša *železna ruda*, katere se nahajajo v štajerski Rudni gori (Erzberg) neizcrpna množina. Podelovanje železa redi na Štajerskem več tisoč ljudi.

Bogata je dežela tudi *premoga* in *soli*.

3. Občila.

Promet (občevanje) pospešujejo razna *občila*, kakor ceste, železnice, plovne reke, pošta, brzovav (telegraf) in telefon.

Najvažnejša občila so dandanašnji železnice, ki kakor mreža prepezajo vso deželo. Za Štajersko je največjega pomena *Južna železnica*, ki vodi od severa proti jugu; zaradi velikega prometa ima dvojni tir. Njene postranske proge so:

1. od Zidanega mosta na Hrvatsko,
2. od Pragerskega na Ogrsko,
3. od Maribora na Koroško,
4. od Spielfelda v Ljutomer,
5. od Brucka v Ljubno (Leoben).

Dalje oskrbuje Južna železnica tudi naslednje proge :

1. Grobelno-Rogatec,
2. Poljčane-Konjice,
3. Gradec-Köflach,
4. Lieboch-Zeleni Travnik (Wies),
5. Lipnica-Pölfing-Brunn,
6. Preding-Stainz,
7. Ljubno-Vordernberg,
8. Kapfenberg-Au-Seewiesen.

Od *državnih* železnic je najimunitnejša proga, ki drži s Koroškega sredi Gornjega Štajerskega na Avstrijsko. Njene stranske proge so :

1. od Šmihela (St. Michael) v Ljubno (Leoben),
2. od Selztal-a na Salcburško,
3. od Steinacha mimo Aussee-a na Avstrijsko,
4. od Hieflau-a v Vordernberg.

Državni sta tudi železnici : od Celja do Spodnjega Dravograda in od Mürzzuschlaga do Neubergera.

Dalje so v prometu državnih železnic proge :

1. Gradec-Fehring-Friedberg,
2. Gleisdorf-Weiz,
3. Bierbaum-Neudau,
4. od Zeltweg-a na Koroško,
5. od Zeltweg-a v Fohnsdorf in
6. murodolska železnica od Unzmarkta do Mauterndorfa na Salcburškem.

4. Šolstvo.

Da se more mladina izobraziti v vseh vedah in strokah, se nahaja v deželi veliko raznovrstnih učnih zavodov.

Ljudskih in meščanskih šol je približno 900. *Višjih* (osemrazrednih) *gimnazij* je na Štajerskem 9 (v Gradcu 5, v Mariboru 1, v Celju 1, v Ptujju 1 in v Ljubnem 1), ter v Celju 1 *nižja* (štirirazredna) *gimnazija* s slovenskim poukom; *realke* (s 7 razredi) so 3 (v Gradcu 2, v Mariboru 1), *moški učiteljišči* 2, (v Gradcu in Mariboru), *ženska učiteljišča* 4 (v Gradcu 2 in v Mariboru 2), *bogoslovnici* 2 (v Gradcu in Mariboru).

Nadalje ima Gradec *vseučilišče* (univerzo) in *tehnično visoko šolo*, Ljubno (Leoben) pa *višjo rudarsko šolo*.

Vrhutega so v deželi še razne strokovne šole, kakor kmetijska šola v Št. Jurju ob J. ž., sadjarska in vinarska šola v Mariboru, poljedelska šola v Grottenhofu pri Gradcu, državna obrtna šola v Gradcu, več trgovskih šol i. dr.

Za vzdrževanje in nadzorovanje šol obstoji v vsakem šolskem kraju *krajni šolski svet*, v vsakem okraju *okrajni šolski svet* in v Gradcu *c. kr. deželni šolski svet*.

5. Deželna uprava.

Deželne zakone (postave) sklepa *deželni zbor*, katerega skliče cesar vsako leto na posvetovanje

Štajerski deželni zbor sestoji iz 87 *deželnih poslancev*, ki se izvolijo na 6 let. Izmed njih imenuje cesar *deželnega glavarja* in njegovega namestnika, izmed sebe pa si izvolijo poslanci *deželni odbor*, ki izvršuje to, kar je sklenil ves deželni zbor.

Ker naš cesar vlada več dežel, zato imenuje za vsako deželo visokega uradnika, ki v njegovem imenu upravlja deželo. *Cesarski namestnik* za Štajersko stanuje v Gradcu in ima na pomoč več nižjih uradnikov. Da je deželo lažje upravljati, je razdeljena na 22 *okrajnih glavarstev*. Uradna bivališča okrajnih glavarjev so ta-le mesta in trgi, in sicer: a) na Spodnjem Štajerskem: 1. Brežice, 2. Celje, 3. Konjice, 4. Slovenji Gradec, 5. Maribor, 6. Ptuj, 7. Ljutomer, b) na Srednjem Štajerskem: 8. Radgona, 9. Lipnica, 10. Deutsch-Landsberg, 11. Feldbach, 12. Weiz, 13. Gradec, 14. Voitsberg, 15. Hartberg, c) na Gornjem Štajerskem: 16. Bruck, 17. Mürzzuschlag, 18. Ljubno (Leoben), 19. Judenburg, 20. Murau, 21. Gröbming, 22. Liezen.

Mesta Celje, Maribor, Ptuj in Gradec imajo svoje posebne pravice (lastni štatut) in niso podrejena okrajnim glavarjem.

6. Sodišča.

Ker so na svetu tudi hudobni ljudje, ki škodujejo ali hočejo škodovati drugim na imetju

ali celo na življenju, zato je cesar postavil *sodnike*, ki spoznavajo ljudem pravico in prisojajo zločincem zaslužene kazni. Zaradi tega je Štajerska razdeljena na 64 sodnih okrajev in v vsakem okraju je *okrajno sodišče*. V Celju, Mariboru in v Ljubnem so tudi *okrožna sodišča* in v Gradcu *deželno sodišče*, kjer sodijo o večjih hudodelstvih. Gradec ima tudi *deželno nadsodišče* za dežele Štajersko, Kranjsko in Koroško.

III. Avstrijsko-ogrsko monarhija.

1. Lega in velikost.

Naša očetnjava se zove Avstrijsko-ogrsko monarhija. Leži v sredini onega dela sveta, ki se imenuje Evropa, je 6760 Mm^2 velika in ima približno 50 milijonov prebivalcev.

Na jugu se naše cesarstvo dotika Jadranskega morja, drugod pa ga oklepajo druge evropske države in sicer: Nemčija, Rusija, Rumunija, Srbija, Črna gora, Italija in Švica.

2. Gore in ravnine.

Naša očetnjava je večinoma gorata ali hribovita, le izhodni del ima tudi večje nižine. Razločujemo pa tu štiri poglobitna pogorja. Najvišje in najmogočnejše gorovje so *Alpe*, ki pokrivajo

zahodni del cesarstva. Na jugu je puščobni *Kras*, na severu nareja *Hercinsko* in *Sudetsko* gorstvo deželno mejo proti Nemčiji, na izhodu pa se v velikem loku razprostirajo *Karpati*. Velike ravnine v cesarstvu so : Moravsko polje pri Dunaju, Mala Ogrska nižina, Velika Ogrska nižina in Slovanska nižina, ki sega iz Rusije v našo državo.

3. Vodovje.

Avstro - Ogrska ima tudi obilo tekočih in stoječih vodá.

Največja in za našo državo najimenoitnejša reka je *Donava*, ki izvira v Nemčiji, teče skozi sredino našega cesarstva, ga pri Ršavi zapusti in se potem izteka v Črno morje. Donava dobi iz Alp in Karpatov mnogo dotokov. Z desne strani teko v Donavo : Ina, Travna, Aniža, Litava, Raba, Drava z Muro in Sava ; z leve pa : Morava, Vaga in Tisa.

Adiža in Soča se izlivata v Jadransko morje, Laba z Vltavo v Severno morje, Odra in Visla pa v Baltsko (Vzhodno) morje.

Tudi mnogo jezer se nahaja v naši lepi domovini. Zaradi svoje lepote slovijo najbolj Alpska jezera na Gornjem Avstrijskem, Koroškem in Kranjskem. Največje je Blatno jezero na Ogrskem, ob državni meji sta Bodensko in Gardsko jezero, na Kranjskem pa se še nahaja presihajoče Cirkniško jezero.

4. Razdelitev cesarstva.

Od l. 1867. je naše cesarstvo razdeljeno v dve državni polovici: Avstrijo in Ogrsko. Vsaka obstoji zopet iz več dežel.

A. Avstrijske dežele so:

1. Avstrija pod Anižo ali Dolnje Avstrijsko; glavno mesto te dežele, Dunaj (Wien) ob Donavi, je tudi stolno mesto vsega cesarstva.

2. Avstrija nad Anižo ali Gornje Avstrijsko; glavno mesto Linc ob Donavi.

3. Salcburško, glavno mesto Salcburg ob Salici.

4. Tirolsko in Predarelsko, glavno mesto Innsbruck ob Inu.

5. Koroško, glavno mesto Celovec (Klagenfurt) na Glini in blizu Vrbskega jezera.

6. Štajersko, glavno mesto Gradec (Graz) ob Muri.

7. Kranjsko, glavno mesto Ljubljana (Laibach) ob Ljubljanici.

8. Primorsko, glavno mesto Trst (Triest) ob Jadranskem morju.

9. Dalmacija, glavno mesto Zader (Zara) ob Jadranskem morju.

10. Češko, glavno mesto Praga (Prag) ob Vltavi.

11. Moravsko, glavno mesto Brno (Brünn) ob stoku Svitave in Švarcave.

12. Šlezija, glavno mesto Opava (Troppau) ob Opavi.

13. Galicija, glavno mesto Lvov (Lemberg)

14. Bukovina, glavno mesto Črnovice na Prutu.

B. Dežele ogrske krone:

1. Ogrsko z Erdeljskim, glavno mesto Budim-Pešta ob Donavi.

2. Hrvatsko in Slavonsko, glavno mesto Zagreb ob Savi.

C. Državna dežela:

Bosna in Hercegovina, glavno mesto Sarajevo in Mostar.

5. Prebivalstvo.

Glede prebivalcev je Avstrijsko-ogrsko monarhija jako mnogolična. Tu stanujejo različni narodi: Slovani, Nemci, Madjari (Ogri) Italijani in Rumuni.

Slovanov je največ, toda so razcepljeni na več plemen; po njih stanovališčih razločujemo južne in severne Slovane. Jugoslovanom pripadajo Slovenci, Hrvatje in Srbi, Severoslovanom pa Čehi, Slovaki, Poljaki in Rusini.

Po veri so avstrijski državljani največ katoličani. Prebivajo pa v cesarstvu tudi protestanti, pravoslavni, izraeliti (židje), v Bosni in Hercegovini tudi mohamedanci.

6. Pridelki.

Avstrijsko-Ogrska je bogata raznih pridelkov, zakaj zemlja je po večjem rodovitna in podnebje ugodno.

Največ se prebivalci bavijo s poljedelstvom. Prideluje se obilo žita, vina, sadja, hmelja, pese za sladkor, lanú in tobaka. Žita ima največ Ogrska, Slavonija, Češka, Moravska in Galicija.

Važna panoga kmetijstva je živinoreja. Najlepša goveja živina se nahaja po Alpskih deželah. Konje rede najbolj po Ogrskem in Gališkem, ovce na Moravskem, svinje na Ogrskem, Hrvatskem in Slavonskem pa tudi po Alpskih deželah.

Velike koristi so za državo raznovrstne kopanine, zlasti premog, železo in sol.

Premoga se nakoplje največ po Sudetskih deželah, mnogo tudi na Štajerskem. Največ in najboljšega železa daje Štajersko, živega srebra Kranjsko (Idrija), svinca Koroško, bakra Ogrsko. Velika ležišča soli so v Galiciji (pri Vjelički in Bohniji) ter po nekaterih Alpskih deželah.

Obrtnost je v zahodnih deželah bolj razvita nego v izhodnih. Veliko tovaren, kjer se izdelujejo različne tkanine iz prediva, pavole, volne in svile, pa tudi raznovrstno orodje in posodje, imajo zlasti Sudetske dežele in pa Dolnje Avstrijsko.

IV. Črtice iz štajerske zgodovine.

1. O najstarejših prebivalcih.

Najstarejši prebivalci Štajerske vodjvodine in sosednjih Alpskih dežel, o katerih imamo zanesljiva poročila, so bili *Kelti*. Pokrajino pa, h kateri je takrat pripadal večji del Štajerske, so nazivali *Norik*. Goste šume so bile v tistem času po gorah in dolinah naše dežele. Divjačina in zverina se je nahajala ondod; volkovi in medvedi, losi in jeleni, bivoli in vepri so bili v teh krajih doma. Te in druge živali so Kelti pobijali in lovili, ker so jim bile sovražne, ali ker so uživali njih meso. Pečali so se Kelti pa tudi že s poljedelstvom, rudarstvom in trgovino. Umeli so topiti in mešati kovine ter kovati iz njih orožje, lepotiche in denar. Njih trgovina je bila razpredena daleč po svetu. Prodajali so sosednjim narodom zlasti sol in železo; noriško železo je bilo na kaj dobrem glasu in visoko v ceni. A tudi h Keltom

so zahajali tuji trgovci ter jim donašali stvari, katerih sami niso imeli.

Ob času, ko se je porodil *Jezus Kristus*, so navalili na naše kraje Rimljani, ki so bili najmočnejši narod starega veka. Rimski cesar Oktavijan Avgust je poslal močno vojsko nad Kelte, ki je v kratkem podjarmila vse Alpske pokrajine tja do Donave. Tako je postal Norik provincija rimske države. Za vojaki so prihajali v naše kraje tudi miroljubni naselniki rimski, ki so med domačimi širili latinski jezik, svojo vero in omiko. Rimljani so popravljali in razširjali prejšnja mesta in ustanavljali nova. Tako so nastala mesta *Celeja* (sedaj Celje) *Poetovio* (sedaj Ptuj), *Solva*, ki je stala blizu današnje Lipnice. Rimljani so prinesli iz Italije vinsko trto in zasadili pri nas vinograde. Naučili so domačine bolje obdelovati zemljo, rediti živino, izdelovati razne obrtne izdelke in izkoriščati rudnike. Živahna je bila takrat trgovina z Italijo. V to so služile trdne ceste, ki so jih Rimljani zgradili po vseh podjarmljenih pokrajinah. Še do današnjega dne se je ohranilo vse polno sledov teh cest, ljudje jih imenujejo »ajdovske ceste«.

2. Novi prebivalci.

Leta 375. so iz Azije pridrli divji in grozoviti Huni in sedaj se je pričelo po Evropi silno gibanje narodov. Kakor se še dandanes selijo

poedine rodbine n. pr. v Ameriko, tako so se takrat selili celi narodi. Ljudstvo je pritiskalo na ljudstvo, vse pa je gnala želja, da bi se mogli naseliti v solnčni rodovitni Italiji. To vrvenje imenujemo *preseljevanje narodov*.

Omehkuženi Rimljani se niso mogli ubraniti močnih sovražnikov, ki so od severa silili v njih državo. Po hudih bojih so Rimljani izgubili Alpske pokrajine, koder so se največ naselila razna *germanska (nemška) plemena*.

V šestem stoletju so pa prišli od izhoda *Slovenci* in se razširili po vsem Noriku. Obenem s Slovenci so pridrli v naše kraje divji *Obri* (Avari). To roparsko ljudstvo je živelo kakor nekdanj Huni ob neprestanem boju in na svojih konjih napadalo sosednje narode. Posebno hudo so pritiskali na Slovence, ki so se jim umikali v bolj gorate kraje po Štajerskem in sosednjih deželah.

Slovenci so bili takrat še pogani; verovali so v več bogov. Najmogočnejši bog jim je bil *Perun*, ki je pošiljal grom in blisk. Poleg glavnih bogov so častili še več nižjih bogov in boginj, n. pr. Rojenice, ki so določevale usodo novorojenčkom, Vile, dobrohotna bitja, ki so stanovale po gozdih in ob vodah. Zlobni bogovi pa so bili: Škrat, Povodni mož, Divji mož, Mora i. dr. Da bi jim bili bogovi naklonjeni, so Slovenci zažigali v njih čast *grmade* ali *krese*.

Tekom stoletij so se Slovencem stare meje njih dežel močno skrčile. Stiskani z ene strani od Obrov, z druge strani od germanskih Bavarcev, so Slovenci naposled priznali bavarskega vojvodo za svojega vrhovnega gospodarja. Tako so prišli naši predniki pod nemško oblast.

Ker je prihajalo v našo deželo čimdalje več *Bavarcev*, so se Slovenci Gornjega in Srednjega Štajerja sčasoma ponemčili, ali so jih pa izpodrinili novi priseljenci. Toda mnoga slovenska krajevna imena po nemškem Štajerju so še dandanes priča, da je bila tudi Gorenja in Srednja Štajerska nekdanja slovenska zemlja.

3. Travengavci. Ime Štajersko.

Posamezna germanska plemena so združili mogočni vladarji v eno državo, nemško državo ali Nemčijo. K tej je pripadala tudi naša Štajerska, ki je bila takrat še del vojvodine Koroške.

Državo so razdelili na okrožja (gaue), ter postavili vsakemu na čelu uradnika — grofa, ki je bil kraljev namestnik in vojaški poveljnik, pa tudi sodnik v svojem okrožju.

V grofovinah ob vzhodni meji države so imeli grofi (mejni grofi) še važno nalogo, braniti državno mejo napadov sovražnih *Madjarov* (Ogrov). Le-ti so bili prišli kakor poprej Huni in Obri iz Azije, se naselili po donavskih planjavah in so se

na svojih brzih konjih večkrat ropáje vsipali v Nemčijo.

Taka mejna grofovina (marka, granica) je bila na Srednjem Štajerskem ob Muri in se je pozneje razširila tudi čez Gornje Štajersko. Imenovali so jo Koroško marko.

V desetem stoletju ja živel ob Travnici ali v Travengavu močni rod *grofov Travengavskih*. Grofa Otakarja Travengavskega je nemški cesar postavil za mejnega grofa Koroške marke. Otakar je prebival v mestu Štajer na Gornjem Avstrijskem in si je nadel naslov »mejni grof Štajerski«, njegova dežela pa se je odslej zvala Štajerska marka ali Štajersko.

Nasledniki Otakarjevi so pridobili tudi velika posestva na Spodnjem Štajerskem; tako so postali Travengavci naši deželni knezi.

Za Otakarja III. je nastalo na Štajerskem več samostanov: *Seckau* na Gornjem Štajerskem, *Gornji grad* in *Žički samostan* pri Konjicah na Spodnjem Štajerskem*.

Leta 1180. je nemški cesar Friderik s primkom »Rdečebradec«¹ proglasil Štajersko za *vojvodino*. Toda prvemu vojvodi štajerskemu, ki se je imenoval tudi Otakar, ni bilo usojeno dolgo življenje; umrl je l. 1192, šele 29 let star. Ž njim je izmrla mogočna rodovina, ki je zedinila razne pokrajine v Štajersko in mu nadela ime.

* Glej pravljico str. 11.

4. Babenberžani. Medvladje.

Po smrti vojvode Otakarja Travengavskega se je združila Štajerska z Avstrijsko. Otakar je bil namreč postavil svojega stričnika, avstrijskega vojvodo *Leopolda V. Babenberškega* za dediča svojih posestev in nemški cesar je Leopoldu potrdil to pridobitev. Še tisto leto — 1192 — je prišel novi vojvoda v Gradec, kjer so mu deželni velikaši prisegli zvestobo. Dve leti pozneje pa ga je prav v Gradcu doletela smrt. Ko je na dan sv. Štefana 1194 jezdil s svojimi spremljevalci v okolico, mu je zdrknil konj po ledenih tleh in vojvoda si je zlomil desno nogo. S pomočjo svojega sluga si je sam odrezal pohabljeno nogo, a je kmalu na to umrl.

Naslednik mu je bil sin *Leopold VI.*, ki si je po dobrem vladanju pridobil priimek, »*Slavni*«. Pospeševal je posebno obrtnost in trgovino. Zanimal se je živo tudi za slovenske pokrajine. Da bi olajšal trgovcem promet od Dunaja proti Trstu in Benetkam, je pri izlivu Savinje dal sezidati čez Savo kamenit most. Tu je nastal potem kraj *Zidani most*.

Ko je vojvoda Leopold VI. Slavni umrl, mu je nasledoval sin *Friderik II.* s priimkom »*Bojeviti*«. Bil je zelo bojaželjen; bojeval se je z vsemi svojimi sosedi in tudi z nemškim cesarjem. Leta 1246. se je zopet vojskoval z Ogri, a je obležal v bitki ob reki Litavi in ž njim je odmrli moški rod Babenberžanov.

Sedaj sta bili deželi Avstrijska in Štajerska brez vladarja. Nastopili so žalostni časi. Ljudje se niso več držali postavnega življenja, pravica in poštenost ni več veljala, ampak le sila.

Da bi se zopet napravil mir in red v državi, je duhovna in posvetna gosposka na Avstrijskem izvolila češkega kraljeviča *Otakarja* za svojega vojvodo. Štajerce pa je ogrski kralj Bela IV. prisilil, da so njega priznali za svojega gospoda. A Ogrji so gospodovali na Štajerskem tako samooblastno, da je začelo Štajercem kmalu presedati.

Ko je Otakar, ki je medtem postal po očetovi smrti kralj češki, obljubil Štajercem pomoči, so ti pregnali ošabne Ogre iz dežele in priznali Otakarja za deželnega gospoda. Ta je kmalu potem podedoval še Koroško in Kranjsko in tako je bil sedaj vladar veliki državi. Vladal je modro ter branil preproste ljudi nasilnih mogotcev. Proti plemenitašem pa je bil zelo strog, zato ga oni niso ljubili. Ko se mu je nekoč sporočilo, da se namerava marenberški vitez Seifrid vzdigniti proti njemu, ga je dal Otakar zapreti in k smrti obsoditi.

5. Habsburžani.

V oni dobi, ko je Štajerski gospodoval češki kralj Otakar, tudi na Nemškem niso imeli pravega vladarja in bil je tam velik nered. Vitezji so poprej sloveli zaradi svojih čednosti, a

sčasoma so se nekateri popolnoma popačili in izpremenili v prave tolovaje. S svojih gradov, ki so stali največ vrh strmih pečin, so prežali na popotnike, plenili tovarne vozove in trgovske ladje. Močnejši je kratil pravice slabejšega, vladala je povsod »pestna pravica«.

L. 1273. pa so se zbrali nemški knezi in so volili *Rudolfa Habsburškega* za nemškega kralja. Ta je bil doma v Švici, kjer še zdaj stoji ob reki Ari rodbinski grad *Habsburg*. Grof Rudolf je slovel kot pogumen, pravičen in pobožen mož. Ko je sedel na prestol nemške države, je pozval kralja Otakarja, naj mu izroči dežele Avstrijsko, Štajersko, Koroško in Kranjsko, ki si jih je postalil za medvladja. A Otakar mu ni hotel odstopiti lepih dežel in začela se je med njima vojna. V bitki na Moravskem polju l. 1278. je bila češka vojska poražena, kralj Otakar pa ujet in zavratno umorjen. Bitke na Moravskem polju, ki je določila usodo Avstrije, so se udeležili mnogi štajerski plemenitniki in prvokrat so tu prelili tudi Slovenci kri za habsburški rod.

Leta 1283. je kralj Rudolf postavil svojega sina *Albrehta I.* za vojvodo na Avstrijskem in Štajerskem. Od tega časa sta deželi Avstrijska in Štajerska pod vlado rodovine *Habsburške*.

6. Celjski grofje.

Celjski grad, ki je sedaj velikanska razvalina, je bil slavni dom nekdanj tako mogočnih

Celjskih grofov. Njihovi predniki so živeli v gradu *Žovnek* blizu Braslovč v Savinjski dolini. Ko so pa po grofih Habsburških podedovali celjsko graščino in mesto, so se preselili v Celje in se odslej imenovali *Celjski grofje*. Njih grb so bile tri zlate zvezde v zelenem polju. Sčasoma so Celjski grofje silno obogateli in si pridobili veliko moč in veljavo.

Posebno mogočen je postal grof *Herman II.* Spremljal je z mnogimi vitezi ogrskega kralja *Žigo* (Sigismunda) v vojno proti Turkom, ki so se hoteli polastiti Ogrske. V bitki pri *Nikopolju* ob Donavi pa so bili kristjani l. 1396. hudo poraženi. Kralj *Žiga* in grof *Herman* sta bežala na ladji v Črno morje in se po velikih nevarnostih vrnila v domovino. Iz hvaležnosti je podelil kralj svojemu zvestemu spremljevalcu Medjimurje in se poročil z njegovo hčerjo *Barbaro*.

Grof *Herman* je bil jako ošaben in celo silovit mož. Svojega sina *Friderika*, ki se je bil proti volji očetovi poročil s hrvatsko gospodično *Veroniko Deseniško*, je dal zapreti v celjski grad, sneho pa v kopeli zadušiti na gradu ostroviškem v Savinjski dolini.

Hermanovega sina, grofa *Friderika II.*, je cesar povzdignil v knežji stan. Celjsko mesto, ki je bilo leta 1448. skoro docela pogorelo, je dal *Friderik* zopet pozidati in ga obgraditi z močnim obzidjem.

Največjo slavo in moč pa je zadobil Friderikov sin *Ulrik II.*, zadnji grof celjski. Imel je 70 velikih gradov in mnogo manjših posestev na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, Hrvaškem, Ogrskem in Avstrijskem. Mladega ogrskega kralja Vladislava je imel grof Ulrik popolnoma v svoji oblasti, ker mu je bil stric in varuh. Ko je kralj imenoval Celjana še za vrhovnega poveljnika svoje vojske, so bili ogrski mogotci užaljeni; sovražili so prevzetnega tujca in mu stregli po življenju. L. 1456. je grof Ulrik spremljal kralja Vladislava v Beligrad, da bi začel vojno proti Turkom. Tu pa so osebni sovražniki napadli grofa Ulrika in ga umorili dne 9. novembra 1456. Truplo so prepeljali v Celje in ga slovesno pokopali v minoritski cerkvi. Ko so spuščali mrliča v grobnico, je raztrgal klicar celjsko zastavo in zlomil grofovski grb ter glasno zaklical trikrat: »Danes grofje celjski in nikdar več».

Posestva Celjskih grofov si je večinoma osvojil cesar Friderik III. in tako je habsburški rod zavladal zopet velikemu delu Slovencev.

7. Nezgode.

V 14. in 15. stoletju so prebivalce naših pokrajin zadele večkrat kaj hude nezgode.

Prikazale so se najprej tako ogromne trume *kobilic*, da so zatemnjevale svetlo solnce. Kjerkoli so obsedele, so takoj opustošile njive, vrte

in travnike: požrle so vse do zadnje bilke. Če so jih ljudje pokončavali, so gnila trupla okužila zrak. Okoli leta 1306. so baje napadle kobilice hlapca nekega celjskega barona, ga usmrtilo s konjem vred in oglodale do kosti.

Tudi *črna kuga* je razsajala često po naši deželi. To strašno bolezen so zanesli trgovci iz jutrovih dežel. Kogar se je prijela ta strašna morilka, temu so se izpehavale črne in rumene otekline po životu. Žela je ljudi kuga tako, da so nekatere hiše in celo nekatere vasi popolnoma izumrle. Od takrat se je tudi ohranila navada, da pravimo kihajočim: »Bog pomagaj!«; zakaj kdor je kihnil, je bil navadno že v krempeljih črne smrti.

Tem nadlogam se je pridružila naposled še lakota, ki je trajala često po več let. Pomagati so mogli le graščaki in samostani, ki so imeli polne žitnice.

8. Turški navali.

Veliko je trpela nekdanja Štajerska tudi vsled turških napadov. Prvikrat so ugledali Štajerci Turke na svoji zemlji leta 1396. Po bitki pri Nikopolju se je namreč usula turška druhal na Štajersko, izropala in požgala Ptuj in odvedla 16.000 naših ljudi v sužnost. Pozneje so prišli Turki še desetkrat plenit na Štajersko.

L. 1475. so pustošili Turki zopet Dravsko polje, potem pa so drevili proti Brežicam. Pri

Bizelju ob Sotli so se jim uprli Štajerci in Kranjci in vnel se je hud boj. Toda Turki so bili v veliki premoči in so porazili kristjane. Mnogo štajerskih plemenitnikov je tukaj smrt storilo za vero in domovino, nekatere so pa Turki ujeli. Taki turški navali so se ponavljali vse 15. stoletje. Kamor so prišli ti divjaki, so ropali, puštošili zemljo, požigali človeška stanovališča in morili ljudi; inladeniče in mladenke pa so tirali seboj v sužnost, ki je bila dostikrat hujša od smrti. Ujete krščanske dečke so Turki potem odgojili v svoji veri in jim vcepili v srce sovražstvo do kristjanov. Iz krščanskih dečkov vzrejeni turški vojaki, takozvani janičarji, so bili potem v boju proti svojim rojakom ljutejši nego pravi Turki. Zato naše ljudstvo še dandanašnji z gnevom izgovarja besedo »janičar«.

V obrambo proti Turkom so napravljali ljudje takrat na gričih *tabore*, t. j. male trdnjave. Ako je stala cerkev na pripravnem mestu, so zgradili okrog nje močno obzidje in tako izpremenili hišo božjo s pokopališčem vred v tabor. Tu sem so spravili soseščani svoje imetje, semkaj so zbežali otroci, starčki in žene, ako se je bližal Turčin. Možje in hrabri mladeniči pa so zgrabili za orožje in se postavili sovražniku v bran. Branili so se tem srditeje, ker ni bila le njim ampak tudi ženam in otrokom smrt ali sužnost gotova, ako bi Turek premagal tabor.

Prihod Turkov pa so v tistih časih po naših krajih naznanjali s *kresovi*, ki so jih zažigali po gorah in gričih.

9. Kmetški upori.

Kmetje (seljaki) so bili nekdam podložniki graščakov. Vse kmetije so bile last zemljiških gospodov. Tem so morali dajati seljaki razne pridelke in domače živali, kakor žito, predivo, jajca, kuretino, jagnjeta itd. Vse te davščine so imenovali *desetino*. Poleg tega so delali graščakom *tlako*, t. j. obdelovali so brez plačila graščinska polja, postavljali graščinska poslopja in za graščinskimi lovci nosili mreže, ribnjače, pasti in druga lovila.

Sodile so kmetom graščinske gosposke in nekatere so imele celo pravico, obsojati jih na smrt. Graščaki in njih oskrbniki pa so pogosto samovoljno in neusmiljeno ravnali s kmeti. Prezirali so njih zapisane pravice (»staro pravdo«), nalagali jim nove davščine in vedno več tlake. Nezadovoljnost kmetov je zato postala včasih tolika, da so se uprli (»spuntali«) proti svojim tlačiteljem.

Tak velik kmetški »punt« je bil l. 1515., ki se je razširil po vsem Slovenskem. Uporniki so zahtevali »staro pravdo«, t. j. one pravice in svoboščine, kakor so jih uživali nekdam. Ker pa graščaki tega niso privolili, so čete upornih

kmetov naskočile gradove Brežice, Podsredo, Bizeljsko i. dr. ter jih dobro oplenili.

A tudi graščaki niso držali rok križem. Jurij pl. Herberstein je s pomočjo cesarskih vojakov potolkel upornike pri Vuzenici, Celju in pri Brežicah. Mnogo kmetov je bilo pobitih, mnogo ujetih in potem obešenih v Gradcu. Graščaki pa so zdaj naložili svojim podložnikom nove naklade »v večno kazen«.

Še hujši je bil kmetski upor l. 1573. Neposredni povod k temu je dal Franc Tahy, lastnik Susedgrada na Hrvaškem, ki je nesramno in neusmiljeno odiral podložne kmete. Ker se tudi kmetom po Slovenskem ni godilo dosti bolje, so se iznova dvignili zoper graščake. Uprli so se to pot kmetje po Hrvaškem, Štajerskem in Kranjskem. Upornike so vodili Ilija Gregorič, Matija Gubec, Mihael Gušetič in Andrej Pasanec. Toda združena ogrska in štajerska vojska je čete upornikov popolnoma porazila pri Št. Petru pod Sv. Gorami. Gregoriča in Gušetiča so na Dunaju obglavili, a »kmetskega kralja«, Matija Gubca, so v Zagrebu na Markovem trgu posadili na razbeljeni železni prestol, mu dali razbeljeno železno krono na glavo in mu naposled raztrgali telo na štiri kose.

Tako so se žalostno končale kmetske bune, ne da bi slovenski »raji« prinesle zaželjenih uspehov.

10. Kruci na Štajerskem.

Razen divjih Turkov so plenili po krajih med Dravo in Muro nekdam tudi Kruci. Ti so bili uporni ogrski kmetje, ki so v celih trumah prihajali na Štajersko ropat in morit. Beseda »Kruc« je še zdaj udomačena po Slovenskih goricah in Medjimurju in pomeni drznega človeka brez sočutja in vere.

L. 1683. in 1685. so razsajali ti roparji, katerim se je pridružilo tudi več Turkov, okoli Ljutomera in Radgone. Vzeli so seboj vse, kar se odnesti dá, vinske hrame in druga poslopja so pa požgali.

Ko je l. 1704. buknila vstaja na Ogrskem, ki jo je vodil Franc Rakoczi, so vdrle zopet velike čete Krucev v Štajersko deželo. Plenili so najprej okoli Fürstenfelda, potem so pa prebrodili Muro in pustošili Mursko polje, Ljutomer so oropali in užgali.

Druga četa Krucev je oplenila Središče, Ormož in okolico. Mnogi prebivalci teh krajev so zapustili svoja domovja in si poiskali v gornjih krajih ob Pohorju varnejših stanovališč. Zadnjikrat so ropali Kruci po Štajerskem l. 1710.

11. Francozi na Štajerskem.

Proti koncu 18. stoletja je nastal na Francoskem velik prevrat (revolucija). Ljudstvo je sklenilo, da se kraljestvo odpravi in se Francija

izpremeni v ljudovlado. Kralja in kraljico so pa zaprli in potem obsodili na smrt. Tudi vojno napovedó Francozi skoro vsem evropskim državam in deró z močnimi armadami čez svoje meje. Vodil jih je silni vojskovodja *Napoleon Bonaparte*, ki se je pozneje dal proglasiti celó za cesarja. V te vojne je bila zapletena tudi naša država, katero je takrat vladal cesar Franc I.

Francozi so v tem času prišli večkrat na Štajersko. Leta 1797. je pridrla francoska vojska, ki jo je vodil sam Napoleon Bonaparte, iz Italije na Koroško in potem na Gornje Štajersko. Odtod krene Napoleon z oddelkom svoje armade v Gradec. Tukaj je takrat v imenu cesarjevem vladal zbor dvajsetih mož. Ko so bili ti možje nekega dne zbrani v deželni hiši, jih je Napoleon po enem svojih generalov pozval, naj prelomijo zvestobo cesarju Francu in se pokorijo Francozom. Toda knezoškof sekovski, grof Arko je vzkliknil ogorčeno radi tega poziva: »Zvestobo smo prisegli svojemu cesarju in nikoli ne bomo prelomili prisege.« Vsi zborniki so navdušeno pritrdili tem besedam in Napoleon se je ves jezen vrnil na Gornje Štajersko v mesto Ljubno, kjer je kmalu nato z odposlanci cesarja Franca sklenil mir.

Leta 1805. so Francozi zopet preplavili Štajersko in sicer od severa in od juga. Vsi večji kraji naše dežele so dobili takrat francoske vojake na stan, katerim so morali dajati živila in

denar. Tudi v Gradcu so se nastanili Francozi in ostali tam blizu 7 tednov.

Posebno nesrečno pa je bilo za našo državo leto 1809. Oddelek francoske vojske je pridrl od juga do Gradca in je mesto zasedel.

Vojaška posadka na Gradu, ki je bil takrat močno utrjen, pa se Francozom ni hotela udati. Vsled tega so Francozi trdnjavo oblegali in jo obstreljevali s topovi sedem dni in noči, toda zaman je bil njihov napor. Ker pa je medtem Napoleon porazil avstrijsko vojsko pri Vagramu, je bil cesar Franc primoran, skleniti mir s sovražniki in vsled mirovne pogodbe so dobili Francozi tudi Graško trdnjavo v svojo last. Francozi so na to razbili utrdbe na Gradu, vendar je pa francoski poveljnik ukazal, naj se ne poškodujeta stolp z uro in pa zvonik.

Ko so leta 1813. ukrotili silnega Napoleona, je dobil avstrijski cesar malone vse poprej izgubljene dežele nazaj.

12. Nadvojvoda Ivan.

Nadvojvoda Ivan je bil sin cesarja Leopolda II. Za vojaštvo vzgojen se je za francoskih vojen odlikoval na bojišču. Pozneje se je pa bavil le bolj z znanostmi in poljedelstvom. Naša dežela se mu je tako prikupila, da se je tu nastanil in je potem pol stoletja skoro nepretrgoma bival na Štajerskem. Bil je ljubitelj prirode in prepro-

stega življenja. Kot preprost gorski lovec oblečen je rad plazil s puško po planinah, poslušal petje planincev, se pogovarjal s pastirji na planinah, z delavci v rudnikih in pri plavžih, z ženjicami v dolini. S svojim priljudnim vedenjem si je pridobil srca deželanov, po svojih ustanovah pa si zagotovil hvaležen spomin med štajerskimi prebivalci.

Leta 1811. je deželi podaril svoje velike in dragocene zbirke znanstvenih predmetov in tako položil temelj deželnemu muzeju, ki se še danes po njem imenuje »*Joaneum*« (Ivanišče).

Nadalje je ustanovil *Kmetijsko družbo* za Štajersko, ki je kmalu po celi deželi razvila svoje blagonosno delovanje.

Na Gornjem Štajerskem blizu Marijinega Celja je kupil kmetijo »*Brandhof*« ter jo pre naredil v prijetno in udobno bivališče. V Brandhofu se je poročil s preprostim dekletom slovenskih staršev; tu je preživel, kakor sam pravi, najsrečnejše dneve svojega življenja.

Pozneje je kupil v *Pekiah* pri Mariboru vinograd in ga dal obsaditi s trtami najboljših vrst. Posebno je pospeševal nadvojvoda Ivan tudi *rudarstvo*, ki daje Gornjim Štajercem največ zaslужka. Z njegovo podporo se je ustanovila v Vordernbergu rudarska šola, to so pozneje premestili v Ljubno ter jo razširili v višjo rudarsko šolo ali akademijo.

Nadvojvoda Ivan je bil naklonjen tudi Slovincem in se je posebno zanimal za slovenske narodne pesmi, katere je dal prelagati na nemško. Ob neki priliki je slovesno izustil besede: *»Dolžnost je vsakega človeka, da ljubi svojo domovino in spoštuje narodni jezik«*.

13. Cesar Franc Jožef I.

Našo državo vladuje Njegovo cesarsko in kraljevsko apostolsko Veličanstvo, presvitli cesar Franc Jožef I. iz rodovine habsburško-lotarinške. Cesar Franc Jožef I. se je porodil dne 18. avgusta 1830 v Schönbrunnu pri Dunaju. Njegov oče je bil nadvojvoda Franc Karel, mati pa nadvojvodinja Zofija, hči bavarskega kralja.

Vladarstvo je nastopil Franc Jožef dne 2. decembra 1848, ko se je cesar Ferdinand Dobrotljivi odpovedal prestolu.

Za svoje geslo si je cesar Franc Jožef I. izbral besede: *»Viribus unitis«*, t. j. z združenimi močmi.

Leta 1854. se je poročil z bavarsko kraljico Elizabeto.

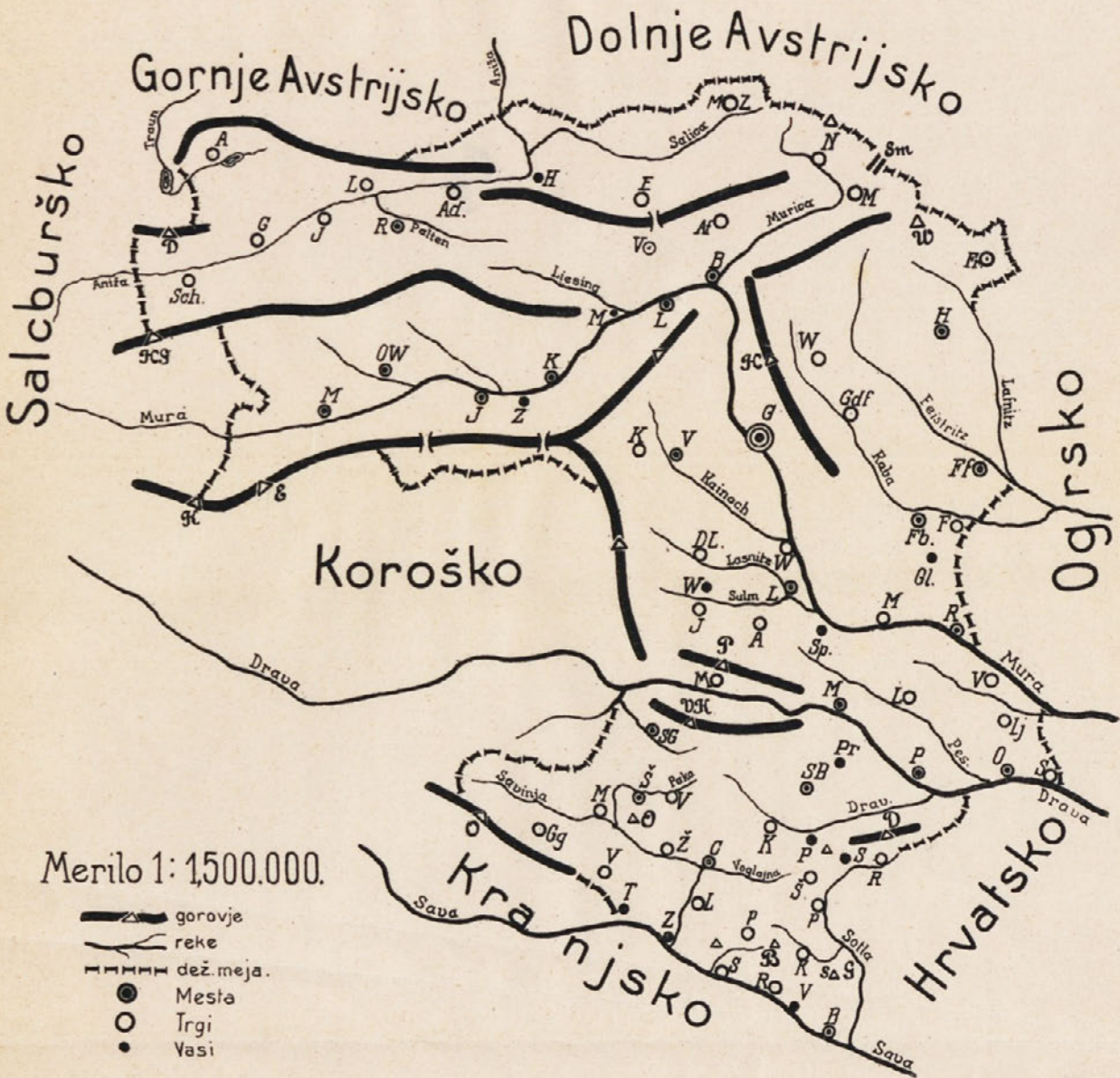
V rodbini pa so zadele cesarja silne nesreče. V Meksiki so mu ustrelili ljubljenega brata Maksimilijana. Leta 1889. je v Meyerlingu poleg Dunaja umrl nagle smrti njegov edini sin, cesarjevič Rudolf. V jubilejnem letu (1898), ko se je

baš pripravljaj, da bo praznoval vladarsko petdesetletnico, pa je nenadoma sprejel grozno vest, da je neki anarhist v Genovi zavratno umoril blago cesarico Elizabeto.

Vdan v božjo previdnost je cesar srečno prebil vse hude udarce in tako še zdaj v visoki starosti opravlja svoje vladarske posle z največjo vnemo in vestnostjo. V prejšnjih letih je cesar tudi kaj rad zahajal med svoje narode. Tako je leta 1883. potoval tudi po Štajerskem. Ko je stopil na slovenska tla so ga povsod pozdravljali z navdušenimi klici: »Živio!«

ŠTAJERSKO.

Merilo 1:1,500.000.

- gorovje
- reke
- dež.meja.
- Mesta
- Trgi
- Vasi

ŠTALERSKO.

Dolnje Avstrijsko

Gornje Avstrijsko

Salzburger

Obalno

Koroško

Hrvatsko

Krajevsko

Měřítko 1:1500000

Legenda
Krajina
Město
Vodní tok
Železnice

Oddelek za razisk. dejavnost
Dom

389

908(497.12-18)

7319850004

OSREDNJA KNJ. CELJE

COBISS